

ЕЗИК ЛИТЕРАТУРА

3-4
2011/2012

Списание „Език и литература“ е издание на Съюза на филолозите българисти. То е основано през 1946 г. и сега е най-старото все още излизащо периодично филологическо научно издание у нас. В списанието се публикуват материали (статии, обзори, научни съобщения, преводи, рецензии и хроника на събитията във филологическата област и пр.), посветени на езика, литературата, културата, историята, образователното дело и др. Стремещът на редакцията е всяка книжка да е разработена около един тематичен център, оформен като специален блок. Успоредно с това във всеки брой отделяме достатъчно място и за материали извън тази тематика.

Редакцията приема с благодарност предложения за рецензиране на научни трудове.

В списанието се публикуват и материали, които разглеждат дискуссионни теми, както и такива, чиито постановки не съответстват или противоречат на собствените убеждения и научни представи на членовете на редакционния екип.

Списание „Език и литература“ е включено в списъка на европейските реферирани списания в хуманитарната област ERIH (European Reference Index for the Humanities).

ESF Standing Committee for the Humanities (SCH)

<https://www2.esf.org/asp/ERIH/Foreword/search.asp>

Search Criteria: ISSN: 0324-1270

Journal Title: Ezik i literatura

Discipline: Linguistics

Cat. 2011: NAT

*Техническите изисквания
към предлаганите за публикуване в списанието материали
ще намерите на третата корица и в сайта.
Молим Ви да се съобразявате стриктно с тях!*

Подробна информация ще намерите на
www.ezik-i-literatura.eu

По всички интересувачи Ви въпроси
се обръщайте към редакцията по имейла
ezik_i_literatura@abv.bg

ДЖЕНИ МАДЖАРОВ

ЗА ПРЕВОДА НА ИМЕТО *ШАРКОЛИЯ* НА УНГАРСКИ ЕЗИК

Dzheni Madzharov

ON THE TRANSLATION OF THE NAME "SHARKOLIYA" IN HUNGARIAN

The famous hero of the South Slav epic King Marko rides many different horses, but most loved and liked by the people is his horse Sharkoliya. This name appears in many variations, including the most commonly used like Shara, Sharo and Sharko. This study sought the supposed origin of the name, which by the folk etymology is may be with local home, from the name of Shar mountains. Another popular interpretation of the name is associated with the white hair on the flanks of the horse, so that its meaning is interpreted as "piebald horse". But everywhere in the popular songs the anonymous writer expressly states that the horse of King Marko is mainly black. Old layers of the South Slav epic allow to seek the meaning of the name further back in time before the conquest of the Balkans in the fourteenth century. So in the early poetic image of the horse Sharo can be clearly detected well pronounced supernatural traits like the presence of six wings, the ability to fly and talk to a human voice, to emit smoke from his nostrils and fire from his mouth, etc. These special events and horse skills require the opinion that Sharko is a composite image of the characteristics of various mythical and demonic beings. Therefore the study of the name is directed to find any connections between the mythical creatures - snake, dragon and horse. Evidences were found as in the South Slav folk songs and fairy tales also in the Hungarian language and culture. This gives grounds to argue that the personal names Shara, Sharo, Sharkoliya etc., are not associated with some ordinary exaggerating image of a winged horse, but mean a metaphorical sum of the characteristics of some mythical, demonic creatures like snake, dragon, lamya, karakondzhol etc. Therefore, the name of the horse should be understood, interpreted and translated in the sense of "horse-dragon".

Добрият превод предполага не само познаване на езика и културата на две общности, между които преводачът е посредник, ала на първо място е необходимо отлично владение на изходната култура в нейната тематична и историческа цялост. Изказаното становище вероятно може да породи учудване поради своето логично вътрешно повторение, защото априори се предполага, че това е ясно на всички, които са изкушени от изкуството на превода. Тук ще направя опит да докажа на практика това свое твърдение.

Преди време се замислих как точно би трябвало да се преведе на унгарски език името *Шарколия* на коня на юначния герой Крали Мар-

ко. На пръв поглед отговорът изглежда лесен: с извършване на обикновена транслитерация от българското *Шарколия* се получава унгарската форма *Sárkolia*. В случая става дума за пренасяне на културно явление от една езикова среда в друга – действие, извършвано вече няколко десетилетия от българските и унгарски преводачи при претворяването на отделни творби. Оказва се обаче, че именно тук е проблемът – в достоверността на осъществявания превод пренасяне.

В българската и другите балкански култури името (думата) *Шарколия* е свързано единствено с песните от юнашкия епос за Крали Марко. На Балканите това име се среща още в разновидностите си *Шара*, *Шаро*, *Шарко* и пр. В колективното познание на народа и в българската езиковедска литература значенията на имената *Шарко*, *Шарколия* се обясняват със смисъла „шарен, обагрен кон“ (Младенов 1941: 691, РБЕ 1977: 691). За корен на лексемата се приема частта *шар*, която е от мъжки род и се обяснява с три значения: 1. боя, цвят, багра; 2. боядисана прежда за украса на тъкани; 3. цветна ивица тъкан или плетиво (Младенов 1941: 691, РБЕ 1977: 691, Мъжлекова 1990: 196, Бакотич 1936: 1374).

От казаното дотук спокойно може да се направи предложението името *Шарко*, *Шарколия* да се предава като *Tarkaló* (шарен кон), с цел по-ясното му разбиране от страна на унгарския читател. Това обаче поражда проблем, тъй като в българската и някои балкански традиции има вековна практика определени породи овчарски кучета и добри домашни „пазачи“ да носят имената *Шаро*, *Шарко*. В резултат при използването на словосъчетанието *Tarkaló* може да се получи невъзможност относно разграничаването на българското наименование на коня от това на кучето, където в един и същи текст двата образа са представени със сходните имена – *Шаро* и *Шарко*. Това, от своя страна, ще наложи въвеждането на второ, поясняващо словосъчетание като *Tarkakutya* (шарено куче), което значително ще усложни смисъла на превода. Основна причина за това объркано положение е фактът, че в българския език и култура двете лексеми – личните имена на коня и кучето – са един вид омоними. Последното пояснение налага размисъл за произхода на тези езикови форми.

Друг проблем, свързан с превода на имената, е фактът, че конят *Шаро*, *Шарко*, *Шарколия* като един от основните персонажи на юнашките песни за Момчил и Крали Марко не е реално съществуващ обект, а само художествен образ в българския и в други южнославянски фолклорни традиции. Същите имена присъстват в много анонимни и авторски произведения на общото ни балканско културно наследство.

Какво е мястото на тези омоними в културната история на балканските народи? Какво е в исторически план действителното значение и семантика на имената *Шаро*, *Шарко*, *Шарколия* и производните от тях?

Името *Шарколия* е известно като едно от имената на конете, с които епичният юнак Крали Марко извършва геройства, влиза в битки и изобщо язди. Според изследвания на фолклора южнославянският юнашки епос е развитие на по-ранна песенна традиция, която продължава съществуването си с обновени сюжети, персонажи и поетични форми през периода XIV–XX в. (Динеков 1972: 430, 519, 521). В юнашките песни персонажът Крали Марко се появява през XIV–XV в. Предполага се, че за първообраз на героя служи историческата личност Марко (син на Вълкашин), който в края на XIV в. е владетел на обширна област с център Прилеп между Шар планина, река Вардар и Охридското езеро. Тук не са обект на разглеждане противоречивата историческа личност на Марко, който за известен период от време е лоялен съюзник на османския завоевател, нито причините и предположенията защо и как той се преражда в образа на величавия и обичан от народа юнак Крали Марко. Литературата по тези теми е изключително богата и изчерпателна (вж. БЮЕ 1971: 27–37, Динеков 1972: 422 бел. 2 и 3, 424 бел. 1). За настоящото изследване е важно, че през този период във фолклора заедно с Марко се появява и образът на неговия верен спътник – коня Шарколия, чийто произход и значение на името ще се опитам да разгадая.

Логично е първоначално да се предположи, че името на коня може да бъде свързано с близкостоящата до владенията на Марко Шар планина, за която има много легенди и предания. Според това предположение, ако името се раздели на съставни части, то ще се получи сбор от „Шар-к-о-ли-я“, където в основата на думата стои името на планината. В така разглежданата лексема приставката „-к-о-“ е умалителна форма в българския език, от която се получава името *Шарко* и евентуално *Шаро*. Наставката „-ли“ е турска, която се среща във вариантите -li, -la, -lu и пр., като с нея в турския език в лексемите се означава локален произход, локална принадлежност, местоположение (Боев 2006: 13). Такива са примерите с производни от селищни имена като Варна, от което се получава формата *варнали(я)*, Сливен – *сливнали(я)* и пр. Последна съставка в лексемата е българското -я, което служи (може би?) за благозвучие подобно при формите *варнали-я*, *сливнали-я* и пр. По силата на тези предположения името *Шарколия*, преведено на съвременен български език, би следвало да звучи като ‘Шаренец’ или ‘Шарпланинец’, което наподобява познатата форма ‘Балканец’.

Основание за горното предположение дава донякъде една легенда, документирана в Македония, в която се обяснява, че името на планината Шар се образувало след края на световния потоп и плаването на Ной с Ковчега. Когато водата започнала да се оттича, най-напред над вълните се показали върховете на Рила планина, последвани от Кожух, а след това и на Шар. Върховете на последната планина били прошарени от снегове, поради което получила и настоящото си име (Вражиновски

1998: 101–102). От тази народна етимология може да се предположи, че освен локална принадлежност в името на коня вероятно се съдържа и вторично значение, като ‘обагрен, пъстър’, т.е. ‘шарен кон’. Това предположение съответства на всички досегашни научни тълкувания на български и чужди езиковеди, съставители на речници, справочници, енциклопедии и пр. (Младенов 1941: 691, РБЕ 1977: 691, Мъжлекова 1990: 196). Подобно е впрочем обяснението на българската фолклористика, което е подкрепено с разказ като доказателство за това как и по какъв начин епичният кон е получил името си. В него се споменава, че Яна самовила научава Крали Марко как да се сдобие с подходящ за юнашкото си достойнство кон, като го причака скрит в клоните на един дъб (свещено дърво), хвърли се отгоре му и с много усилия го обзяди. В резултат на борбата конят получава множество рани, които юнакът сам излекувал, а на тяхно място израстват бели косми, поради което конят е наречен „Шарко пехливан“ (Арнаутов 1934: 302–303, Динеков 1972: 458). Специално обръщам внимание към споменатата от анонимния творец форма на името – Шарко, а не Шарколия, където посочената форма не съдържа езикови елементи, които да означават местен произход, принадлежност, местоживеене. Този факт поставя под известно съмнение тезата за връзка на името на коня с това на планината Шар.

Известно е, че в българската и в останалите балкански култури има практика едноцветният кон (черен, кафяв, сив и пр.), който има бели косми по челото си, да се наименува Звездочел във фолклора. Срещат се и коне, които имат бяло над копитата си. Същите се наричат „латоноги“. Обаче при нито един от посочените случаи тези животни не са споменати като „шарен кон“, а още по-малко носят имена като Шаро, Шарко, Шарколия или производни.

В текстовете на българските юнашки песни от периода XIV–XX в. много често се среща определението *шарен* за кон, а някъде и за змей (Юнашки песни 1961: 191, 413, 543 и др., БЮЕ 1971: 339, 642 и др.). Тази характеристика се дава основно за конете на съмишленици на епичния герой и много рядко за конете на негови противници с човешки или митичен образ. Произходът на голяма част от тези персонажи по никакъв начин не е свързан с региона на споменатата планина. На тази основа стои нелогично и неаргументирано предположението за някаква връзка на определението „шарен“ с локалната принадлежност на коня към планината Шар. Като че ли всички коне в епоса произхождат от конкретната област! В тази посока на мисли е неоснователно предположението за образуване на личностното име Шарколия в резултат на споменатата връзка. Поради това остава в сила другото предположение – за логичния произход на името на коня от речниковото значение на лексемата „шар“, т.е. би следвало да означава „обагрен“, „пъстър“.

В южнославянския юнашки епос от XIV в. има – макар и по-малко на брой – песни за друг епичен герой – Момчил, чийто образ е

по-ранен от този на Крали Марко (Динеков 1972: 444–445, 449). Този фолклорен персонаж също е изграден на основата на действително съществувала историческа личност от първата половина на XIV в. Момчил е феодален владетел в Родопско-Беломорската област със столица крепостта Ксанти, по времето на българския цар Иван-Александър, сръбския крал Стефан Душан и византийските императори Андроник III и Йоан Кантакузин (Юнашки песни 1961: 668, Динеков 1972: 444). Главна област на поява и развитие на юнашките песни от този цикъл е планината Родопи, където Момчил действа и има владения. Особено интересно за нас е обстоятелството, че в този цикъл песни се споменава и неговият любим кон, който странно защо, но също носи името Шарца (Шарко) (БЮЕ 1971: 606). Тук е важен фактът, че става дума за песни, създадени с половин век и повече преди тези от цикъла с основен герой Крали Марко. През тази епоха Шар планина все още не е влязла в полезрението на народния творец като исторически топос, защото познатите ни от историята събития предстоят да се случат едва след това. Ако се приеме тезата, че името на коня означава локална принадлежност, то не би ли било по-логично юначният кон на Момчил да се нарича например „Родоп“, „Родоплия“ или „Родопко“, „Родопколия“, според вече разкритата логика за образуване на името Шарколия. За изясняване на ситуацията е важно да се подчертае, че в южнославянския фолклор (песни, легенди, предания и разкази) няма споменаване за това, каква е причината конят на Момчил да носи посоченото име. От друга страна, в нито един текст не съществува пример за това конят му да бъде определян като „шарен“, а напротив често той е споменаван като „вран“, т.е. черен. Логичен е въпросът: Защо тогава Момчиловият кон също носи името *Шарца (Шарко)*? Този въпрос налага да се потърси – и като нова насока в анализа на темата – друга семантична връзка и корен в името, които да са различни от вече споменатите езиковедски становища, стъпили на народната етимология, където последното обяснение е известно в етноложката наука като мотивировка. Необходимо е да се потърси другото ниво – мотивация в семантиката на името, което да е свързано с някакво съществувало културно явление. Едва тогава ще може да говорим за изясняване на научното значение на лексемата в историческите пластове на културата.

В юнашкия епос конят като спътник и помощник на героите се среща навсякъде. Различни са неговите образи, характерни черти и художествени определения. Сред многото тук могат да бъдат посочени следните: според цвета си той е *вран (черен), сив, бял, червен, кафяв* и пр.; според характера и телосложението – *добър, голям, хранен*; според възрастта – *годинянце, тригодишно, третьогодче, седмогодче*; според особени характеристики и умения – *бърз, звездочел, аджамия, шулям, чуден, крилат, шестокрил, пехливан, аждреан (аждрахан)* и пр. (БЮЕ

1971: 1019). Това са все определения за конете, които са яздени основно от други герои – съратници или противници на Момчил и Крали Марко. В голямата си част тези животни нямат лични имена, но сред тях не един и два носят определенията „шарен“, „шаренога“. Ако при Момчил личните имена на коня му се изчерпват със скромните Шарца, Шарко и придружаващите ги Вранчо, Караман, Кулишана, то Крали-Марковите коне носят имена в невероятно изобилие. Такива са стоящите странично от темата: Дебелана, Газибара, Трошигора, Караман (което най-често е име на куче), Шарухата, Ластовица, Крилатица, Шестокрила и пр. (Бурин 1961: 49, БЮЕ 1971: 1019). Вариантите на името на любимия му верен боен кон Шарко са много повече: Шаро, Шара коня пеливана, Шарколия, Шарколийче, Шаралия, Шарцалия, Шарголия, Шарголий, Шаргонлия, Шаргалена, Шаргалия, Шаренак, Шареяна и пр. (БЮЕ 1971: 1051). Защо има толкова много разновидности на основното име Шарко? И защо имената на другите му коне са без варианти? Основателно може да се предположи, че този кон е с нещо по-различен, поради което се налага и специално отношение към него и името му.

Нека най-напред да започнем с анализ на цвета. Независимо от твърденията на езиковедите в голяма част от песните наред с имената *Шарко*, *Шарколия* народният поет споменава и прилагателното „врана“. Той е „крилат“, какъвто е конят на Момчил и други герои, но е и „шестокрил“. В епоса само митичната самодива язди шестокрило същество, а именно „сур елен“ (Юнашки песни 1961: 152). От фактите се вижда, че Шарко има нещо различно от обикновените коне – шест крила, каквито според българската традиционна митология и фолклора на другите балкански народи, притежават само митичните и демонични същества като змей, ламя, хала (Българска митология 1994: 148, 201, 382–383). Друга особена характеристика във фолклорния образ на Шарко е, че изпод копитата му често изскачат искри, от устата му излиза пяна, от ноздрите му – син пламък, а от очите му – светкавици (Динеков 1972: 493). Това са все необичайни качества, неприсъщи за другите коне в епоса. Обаче те са много характерни и основни за поетичния и митичен образ на демоничното същество змей. В митологичните представи и фолклора змеят бълва огън от ноздрите си, диша пламък от устата си, от очите му изскачат светкавици, а когато лети от тялото и опашката му хвърчат искри (Динеков 1972: 493, Вражиновски 1998: 181). В етнографската литература откриваме, че в светогледните представи на някои южнославянски народи, сходни отличителни черти притежава също и ламята (Вражиновски 1998: 190).

Често, когато Крали Марко скача заедно с Шарко от планина на планина, краката на коня му потъват и оставят дълбоки следи в скалите. Това е характерна черта за едно друго демонично същество – ламята. Подобно на нея, когато Шарко литне към небето, за да я догони,

той причинява влошаване на атмосферните условия, започват да духат силни ветрове и се появява вихрушка. Независимо, че според митологичните представи на народа ламята е естественият враг на коня, защото се храни с него като го поглъща цял (Вражиновски 1998: 189, 191), то в епоса Шарко не изпитва страх от нея. Напротив той смело води ездача си в битка и спомага за победата на юнака над ламята. Това под-сказва за незаявен, но вписан в поетичния образ неестествен, свръх-животински характер на този персонаж. Още нещо странно от особене-ните характеристики на този кон. На места в песните той е споменат като „кон на три крака“ (Юнашки песни 1961: 73), който факт сам по себе си е малко учудващ за едно силно подвижно и юначно животно, което умело служи на господаря си. Кое подтиква народния творец да описва като недъгав и привидно неспособен за нормално движение коня на любимия си герой? Поетичният подход става разбираем, ако се каже, че в традиционната ни митология, а и във фолклора, детето на митичното същество хала – халчето, често е описвано, че притежава необикновени белези като това да бъде родено с един или три крака. Независимо от това си телесно състояние, същото има невероятна подвижност, сила и мощ. От този пример се разбира, че в случая творецът не е оцетил любимия кон, а напротив – издигнал го е на по-горно йерархично ниво в света на митичните същества.

Като осмисляме гореизложеното, може да обобщим, че Шарко не е обикновен хиперболизиран образ на митичното животно „крилат кон“. Той притежава някои характерни черти, които са присъщи на различни митични и демонични същества като змей, ламя, хала, халче, че дори змия, самовила и караконджол. Следователно може да се заключи, че в епоса не става дума за образа на обикновено животно, макар и с невероятна сила и способности, а за сбор от метафоричните образи на различни митични и демонични същества, поради което същият притежава необикновени и свръхестествени възможности и характеристики. След като вече е разкрита същността на този образ в неговата пълнота, защо трябва да се очаква, че името му и неговите различни варианти ще означават и подчертават единствено онзи незначителен белег по тялото на коня като особената окраска от няколко бели косъма на хълбоците му. От друга страна, няма довод, с който може да се подкрепи предположението, че народният творец с лека ръка е допуснал неговият любим юнак Крали Марко да язди някакъв си кон с името „пъстра, шарена кранта“, докато враговете му се кипрят на красиви бели и черни атове. Та през епохата това би било нещо повече от подигравка и обида на верска и етническа основа! Този ред на мисли налага да се потърси друга следа в изясняване семантиката на името Шарколия.

Според етнологичните изследвания на българската митология образите на трите митични същества – змей, ламя, хала, са много близки по характеристики и често в народните представи, а и във фолклора, те

преминават един в друг. От тези същества само змеят е със славянско име, докато ламята и халата (често взаимно препокриващи се във фолклора образи) са с гръцки произход. Интересно е наблюдението, че по различни начини всички те по произход или развитие са свързани със змията. От трите споменати същества и змията само и единствено змеят е представен като мъжко същество в митологията на южните славяни, макар във фолклора да се среща и женската му разновидност – змеицата. Ламята, халата и змията са основно женски митични същества, но и те имат мъжки варианти във фолклора. Именно в половата принадлежност е скрита интересна и неочаквана завръзка в търсенето ми.

Името Шарко и всички негови производни се отнасят само за мъжки коне – жребци, което от съвременна гледна точка е напълно разбираемо. Ала в епоса има примери за това как някои човешки и митични персонажи яздят и кобили, каквато е била масовата практика на номадските воители. От друга страна, според традиционните митологични представи змеят произхожда от змия или от рибата шаран, където в езика ни последният е също от мъжки род (Българска митология 1994: 148). В сведенията от Македония змеят произхожда от „краг“ – местното название на шарана (Вражиновски 1998: 180, 181). В сръбската митология нещата са сродни, само че тук в някои краища на етническата територия е съществувала забрана за употреба месото на шарана за храна на хората, защото същият е приеман за табуирано същество (Вражиновски 1998: 180). В народните представи от Македония се споменава, че змията може да произлезе и от хвърлени във водата конски косми, което разкрива една древна семантична и митологична връзка между змията и коня. В културната традиция на тази общност понякога се среща архаичната лексема „шарка“ като название за змията (Вражиновски 1998: 125). Това е един много важен елемент от изследването и аргумент в подкрепа на моята теза, защото както вече беше посочено, според митологията, змеят произлиза от змията, а наименованието на змията вероятно е пренесено към това на змея. По този начин все поясно започва да се очертава семантичната и митологична връзка между змея и коня, чрез прехода и през змията.

Ако се излезе вън от обхвата на славянската митология и се погледне към тази на Унгария, то ще се види, че тук змеят, наричан *sárkány*, най-често има вид на гусчер с две до шест крила. Предната половина на тялото му прилича на кон. Една от представите за неговия произход се свързва с произлизането му от змия или риба, макар и не шаран (Унгарски етнографски лексикон 1981: 400). Змеят *sárkány* в унгарската култура има сродни характеристики с българския и южнославянския си събрат, като същевременно тези черти са характерни и за фолклорния образ на юначния кон Шарко. Унгарският *sárkány* също така бълва огън, диша пламък, пуска светкавици от очите си, искри от тялото и опашката си (Унгарски етнографски лексикон 1981: 400).

Към така разкритата митологична и семантична връзка между змея и коня (с акцент върху митичните характеристики на Шарко) може да се прибави и сведението, че в българския език се срещат две лексеми с особено значение – „аждер“ и „аджар“, които означават ‘змея, хала’ (Младенов 1951: 61). В Македония са налице сродни езикови форми като „аждер“ и „аждахота“, които чрез посредничеството на турския език са пренос и развитие на персийското „asder“, където последното еднозначно означава мъжки демон – „змей“ (РБЕ 1977: 194, Вражински 1998: 191). В българския език съществува и една друга двойка смислово обвързани лексеми – „аждерхан“ и „аждрахан“ (двете от мъжки род), които означават „кон, подобен на змей, хала“ (Геров 1975: 6, Младенов 1951: 61, РБЕ 1977: 194).

Обръщам внимание на факта, че последните споменати наименования, независимо от това, че са от персийски произход и са се появили на Балканите чрез турско и гръцко посредничество, съдържат същата семантична и митологична връзка между змея и коня чрез прехода през змията. Ако се проследи становището на унгарската етнографска наука, ще установим, че понятието *sárkány* означава свръхестествено същество. Както посочва изтъкнатият езиковед Золтан Гомбоц, унгарското наименование на това митично същество произлиза от ранна българо-тюркска езикова заемка, още от времето преди заселването на унгарците в днешните им земи. Според него тази езикова форма първоначално е означавала ‘съскащ, плюещ отрова’. Въз основа на това обяснение се предполага, че наименованието се е отнасяло за някакво змиеподобно същество (Унгарски етнографски лексикон 1981: 400–401). В многотомния Унгарски етимологичен речник се уточнява, че през XII в. думата *sárkány* е съществувала със значението си ‘един вид змия, крокодил’; през XVI в. – ‘един вид приказно чудовище’ и във формата си *sárkányhal* – ‘един вид морска риба’; 1835–1846 г. – ‘огнен, бърз кон’; 1897 г. – ‘опашката на спускаща се от облаците вихрушка’ и т.н. (Унгарски език 1976: 493–494). За разглежданата теза е съществена тази документирана в една различна от славянската култура семантична връзка между змея и коня. Важен е фактът, че авторите на цитираната статия изрично подчертават: думата има чувашко-тюркски произход и най-вероятно навлиза в унгарския език от една изчезнала чувашка форма като „*šaraqan“, „*šarqan“ (пак там: 494). Интерес представлява и сведението, че в османо-турския език има запазена сродна езикова форма – „sazağan, sazan“, която също означава „змей, голяма змия“, „шаран“ (Унгарски език 1976: 494, ТБР 2009: 1151).

Пространно изложените факти, доказателства и анализи навеждат на заключението, че конят Шарко притежава характеристиките на няколко митични същества и то не само от балканския ареал. В образа преобладават чертите на змея, змията. От това може да се предположи, че още преди пълното налагане в езика ни на славянското наименова-

ние *змеј* по някакъв начин в имената *Шара*, *Шаро* и *Шарко* е запазено предславянското, тюркско име и означаване на съществото. Същото наименование е съхранено в унгарския език под формата *sárkány*. В тази посока на мисли е логично предположението, че думите и имената *шар*, *Шар*, *шара*, *Шара*, *Шаро*, *Шарко* и производни, вероятно имат чувашки, т.е. древнобългарски произход в българския език.

Тук е необходимо да се добави един последен интересен факт, любезно подсказан ми от Сабина Павлова от Института за български език при БАН, за което ѝ благодаря. Единствено в българския (с изключение на сръбския от останалите славянски езици) се срещат лексемните форми *шар*, *шара* и *шарен* в качеството им на отнасящи се до цветовия облик на явленията. Това е още едно доказателство, подкрепящо изказаната теза за семантично-митологичната връзка между змея и коня, която вероятно води началото си от азиатския период на българската култура и остава като езиков спомен в имената *Шар*, *Шара*, *Шаро*, *Шарко* и пр. За да бъдат тези твърдения приети и превърнати в неоспорими становища, е необходимо българското езикознание да даде обяснение на прехода в значението на разглежданите лексеми от „змея“, „змеј“ в „боя“, „цвят“, „багра“ и пр. през вековете.

Връщайки се към началото на изложението, се чувствам задължен да направя практическо предложение, свързано с основната тема. При превод на името *Шарколия* на унгарски език, в светлината на вече казаното (и доказаното тук), е необходимо същото да се третира като лично име с регионален балкански характер и да се приложи познанието за така разкритата му историческа семантика. С цел предаване на същинското историческо значение на името и по-ясното му разбиране, възприемане от унгарския читател, предлагам имената на юначния кон *Шарко*, *Шарколия* и техните варианти да се превеждат като *Sárkánylól* (кон змеј), а тези на кучето *Шаро*, *Шарко* като *Sárkánykutya* (куче змеј).

Необходимо е да се уточни, че макар в унгарската езикова традиция и светоглед да се среща още едно друго митично същество *táltosló*, което е свързано с образа на коня, то този демон има съществено различаващи се характеристики и прояви от тези на вече представения поетичен образ на коня *Шарколия*. Поради тази причина приемам за неуместно и неправилно употребата на последното наименование при превода на името *Шарко*, *Шарколия*.

Литература

Арнаулов 1934: Арнаулов, М. *Очерки по българския фолклор*. София.

Бакотич 1936: Бакотић, Л. *Речник српскохрватског књижевног језика*. Београд:

Пишчево.

Боев 2006: Боев, Е. *Междубългарски наименования, прозвища и прякори (с кратък речник)*. София.

- Бурин 1961: Бурин, Ив. Българска народна поезия. – В: *Български юнашки епос*, т. 1. (Под ред. на Ив. Бурин). София.
- Българска митология 1994: *Българска митология: Енциклопедичен речник*. (Съст. А. Стойнев). София.
- БЮЕ 1971: *Български юнашки епос*. (Науч. рък. Цветана Романска). – В: *СБНУ*, т. 53, Вражиновски и др. 1998: Вражиновски, Т., Л. Ристески, В. Караджоски, Л. Симоска. *Народна митологја на Македонците. Етнографски и фолклорни материјали*. Скопје – Прилеп.
- Геров 1975: Геров, Н. *Речник на българския език*, ч. I. София.
- Динеков 1972: Динеков, П. *Български фолклор*, ч. I. София.
- Младенов 1941: Младенов, Ст. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София.
- Младенов 1951: Младенов, Ст. *Български тълковен речник. С оглед към народните говори*, т. I. София.
- Мъжлекова 1990: Мъжлекова, М. *Речник на старобългарски думи в днешните български говори*. София.
- РБЕ 1977: *Речник на българския език*, т. 1. (Гл. ред. Кр. Чолакова). София.
- ТБР 2009: *Академичен турско-български речник*. (Ред. Ив. Добрев). София.
- Унгарски език 1976: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. III. köt. Főszerk. Benkő Lóránd. Budapest.
- Унгарски етнографски лексикон 1981: *Magyar Néprajzi Lexikon*. 4 köt. Főszerk. Ortutay, Gy. Budapest.
- Юнашки песни 1961: *Юнашки песни*, т. 1. – В: *Българско народно творчество*. (Подбр. и ред. Ив. Бурин). София.